

SURAIYA FAROQHI, *Towns and townsmen of Ottoman Anatolia* (Trade, crafts and food production in an urban setting 1520-1650) Cambridge, 1984.

Faroqhi; Rumeli, Haleb, Suriye ve doğu Anadolu vilâyetlerini konu dışında bırakıyor. Kendi ifadesince bunlar ayrı bir monografi konusudur. Gene Bursa řu sırada etraflı araştırma konusu olduğundan (Barkan'ın basılmayan Hüdavendigâr ve Ergenç'in Bursa araştırması kastediliyor) kitabın dışında bırakılmış. Trabzon vilâyeti de bunlar arasındadır. Faroqhi Orta ve Batı Anadolu vilâyetleri şehirlerinin 16-17. yüzyıllardaki ekonomik yapısını; zenaatleri, yiyecek tüketimi, tüketim kalıplarını, nüfuslarını ele almış. Burada kentlerdeki dini yapı, etnik-dini grupların alt kültürleri, folklor hattâ iktisadî strüktürün ötesinde sanat ve mimarî tarihinin ele alınmayacağı başından söylenmiştir. Gene yazar konutların büyüklüğü, değeri, bina olarak evrimi gibi mimarlık tarihini de ilgilendiren bir konuya ayrı bir monografi olarak basacak gibi görünüyor. Üzerinde ısrarla durduğu bir konu; ticaret, ticaret yolları ve kervan ulaşımıdır. Nihayet daha önceki monografilere rağmen (örneğin Anhegger'in madenler üzerine çalışması, Balkanlarda özellikle Bojanıç'ın monografileri) bu kitapta Anadolu iktisadiyatını anlamamıza yardım edecek başarılı bir bölümün de maden çıkarma ve metal işçiliği ve bunun kentlerin hayatındaki etkilerine tahsis edilen kısım olduğunu belirtelim.

Faroqhi bazen ikinci el monografilerin getirdiklerini gölgeleyecek kadar kendi arşiv bulgularını sergiliyor. Osmanlı arşiv kaynaklarının geniş ölçüde kullanıldığı bu çalışmada, yayıncının anglo-sakson usulü dipnotlarını kitap arkasına sıralanmasının okuyucuyu çileden çıkardığını belirtmek gerekir.

Uzun yıllar süren bir arşiv taramasının getirdiği yeni verilerin Osmanlı Anadolu şehirleri üzerindeki bilgilerimizi zenginleştirdiğine hiç şüphe yok. Faroqhi ihtiyatla Osmanlı şehirleri üzerinde bir tipoloji denemesinden kaçınıyor. Örneğin 76. sh. den itibaren yer alan Karadeniz limanları ve İstanbul bölümüne göz atıldığında yazarın bu tutumu anlaşılıyor. Kendi arşiv bulguları ve Osmanistlerin monografileri ile yetinen yazar Osmanlı öncesi veya Ceneviz, Venedik araştırmalarına başvurmamış. Çünkü Braudelvari bir tipoloji denemesine girmek istemiyor. Hatta İstanbul bizzat yazarın bilinçle itelediği bir konu gibi, bu yolla Balkan iktisadiyatına girmek konu dağıtacaktır. Yazarın bu daraltıcı tutumuna hak vermek gerekir. İstanbul için yazarın (15.sh.de) herhalde 17. asırdaki yarım milyonu aşkın figürü üzerindeki tartışmasına da katılmak gerekir. İstanbul kenti bir bakıma Anadolu kentlerinin iktisadiyatından daha zor araştırılacak durumdadır, malzeme dağınık, yanlıctıdır.

Faroqhi Başbakanlık arşivindeki *mühimmeler*, maliyeden müdevver ve diğer tasnifler yanında Orta Anadolu kentlerinin Kadı sicilleri ve önemli miktarda Tahrir defterlerini kullanmıştır. Bu tarama nedeniyle benzeri konulardaki çalışmalara göre; Faroqhi'nin kitabı, 16-17. yüzyıl Osmanlı kentleri üzerinde uzun zaman başvurulacak bir el kitabı sayılmalıdır.

Faroqhi (sh. 40 dan itibaren) bütün ekonomik aktivitenin yoğunlaştığı ve tayin edici rolü olan şehir merkezlerinde Ayverdi-Barkan ve İnalçık teorisini vakıfların etkinliği tezini kabul ediyor. Burada yazar Anadolu kentleri için örnekleme ve sayım tabularını da vermiş. 16-17. yüzyıl ekonomisi için çok spekülâtif bir konu olan kumaş manifaktürü, gelişimi, kent ve çevresindeki etkileri ele alınmış. Daha önce Ö. Ergenç'in Ankara için yaptığı belirlemelerin muhtelif yerlerdeki tesbiti, özellikle pamuk tarımına bağlı olarak ele alınan pamuk dokuma merkezleri, ipek ve sonra boya ile ilgili madenler ve maddeler bu bölümde sözkonusu. 16. yüzyıl kent tarihçilerimizin Ergenç, Halaçoğlu'nun yaklaşımının geniş biçimde verilerle sınıp saptandığı bir bölüm ise sekizincisi; tarımsal üretimle kent nüfusu ve büyüme arasındaki bağlantıya işaret ediyor. Burada Faroqhi daha çok Konya-Akşehir ve civarını örnek olarak almış. Göç ve kentin gelişimi adlı bölümde Celâli kargaşası ve benzeri anarşi dönemlerine ait palankaların yapımı ve savunma tedbirleri üzerinde durulmuş. Burada 9 nolu foto üzerinde durmalıyız. Sur üzerine ev yapma'nın böyle bir savunma dönemiyle ilgisi olduğu şüphelidir. Kent surları bitişiğine ve üstüne ev yapmak memnuattandı. Bu gibi bir mimari 16-17. yüzyıllar ve daha öncesinin değil, 19. yüzyılın kalıntısı olmak gerekir.

Faroqhi'nin adigeçen çalışması Türkiye'de Özer Ergenç, Y. Halaçoğlu, Musa Çadırcı gibi tarihçilerle başlayan şehir monografileri geleneğinde yeni bir aşama bir toplama ve herhalde, 16-17. yüzyıl Anadolu tarihi araştırmalarına değerli bir katkıdır.

İLBER ORTAYLI